

THEMA

Het begon zo goed: samen overwinnen wij het virus! Samen klappen voor de zorgverleners, met z'n allen 'Zing, vecht, huil, bid, lach, werk en bewonder' zingen en met elkaar wennen aan het 'nieuwe normaal'. Het nieuwe en ongewisse bracht ons samen. Ieder was bereid - althans zo leek het - een steentje bij te dragen. Nu, een jaar later, is er van dat samen niet veel meer over.

**Hoe solidair zijn
we eigenlijk?**

Over echte solidariteit

‘**W**e doen het samen’ was in het begin een mooie slogan, maar al snel bleken nogal wat clausules aan die te betrachten solidariteit vast te zitten. Wie had ooit gedacht dat we ouderen met ‘dor hout’ zouden betitelen? Dor hout dat erom vraagt weggesnoeid te worden. Of wat te denken van de suggestie dat het toch vooral mensen met een ongezonde - lees moreel slechte - leefstijl zijn die ziek worden van het virus en dus dat zij het vooral aan zichzelf te danken hebben? Hoezo solidair zijn met de ‘dommen’, de ‘zwakkeren’, de ‘ouderen’ wanneer dat niet nuttig is? Meer en meer lijkt solidariteit iets te zijn van: wie hoort erbij en wie niet?

Solidariteit op grond waarvan eigenlijk?

Solidariteit heeft meerdere gezichten. Een eerste betekenis is die van risicosolidariteit of belangensolidariteit: Ik ben met diegene solidair die eenzelfde belang of risico deelt. Het afsluiten van een aantrekkelijke verzekering is daar een mooi voorbeeld van: Waarom

zou ik een hogere premie betalen voor de dekking van bepaalde risico's die mij minder zullen treffen dan anderen? Maar ook een vakbond vaart op de idee solidair met diegenen te zijn die bepaalde belangen met elkaar delen: één vuist tegen de werkgevers.

Mensen die beweren dat de solidariteit met kwetsbare ouderen een grens heeft voor jongeren, baseren zich vaak op een vooronderstelde belangen- of risicosolidariteit. Jongeren en ouderen verschillen immers in de risico's die zij lopen bij het oplopen van een besmetting.

Het kan ook zijn dat ik solidair ben met wie ik mij verbonden voel. Wij Nederlanders, wij Groningers, wij Brabanders, wij boeren et cetera. De groep waarmee ik mij solidair verklaar, is tegelijkertijd een deel van mijn identiteit. Ik ben dus solidair omwille van de groep waartoe ik behoor. Terwijl ik dit schrijf, hebben jongeren in Urk als reactie op de ingevoerde avondklok de testlocatie van de GGD in vlam gezet: Wij in Urk doen niet meer mee met de rest van Nederland.

Voorwaardelijke solidariteit

Beide vormen van solidariteit, zowel de groeps- als de belangensolidariteit, hebben zelf ook iets gemeenschappelijks: het ‘wij’ tegenover het ‘zij’. Het is een solidariteit die niet alleen maar samenbrengt, maar juist ook uiteen drijft. En dat uiteen drijven is nu precies wat je met het ‘samen’ in onze tijd ziet gebeuren. Ik ben niet solidair met de domme omdat die dom is, maar omdat *ik* niet dom ben. Ik ben niet solidair met de oudere omdat die oud is, maar omdat

Marian Verkerk is filosoof en hoogleraar Zorgethiek aan de Rijksuniversiteit Groningen en het Universitair Medisch Centrum Groningen.

ik niet oud ben. Ik ben niet solidair met Europa, omdat *ik* mij niet verbonden voel met Europa. Of ik al dan niet solidair ben met een ander, hangt dus sterk af van de voorwaarden waaronder ik mij solidair verklaar en ook tot hoever die reikt: een voorwaardelijke solidariteit vanuit het eigen ik gedacht en die sommigen bijgevolg uitsluit.

Benamingen als 'dor hout' en '60-min samenleving' maken van ons 'samen' een wij en een zij: *wij* gaan naar kroeg en museum, *wij* keren terug naar ons oude normaal en *zij* blijven binnen. Als rechtvaardiging wordt ons aller belang genoemd: we gaan de economie weer opstarten en daarmee profiteert de oudere ook later. Of, we verschillen nu eenmaal in risicoprofiel en dus moeten we wel een verschil maken, zo luidt de redenering.

Vluchtelingen, mensen zonder verblijfsvergunning en daklozen kunnen niet echt rekenen op 'onze' solidariteit: 'wij' delen immers niet hun belangen en 'wij' herkennen onszelf niet in het leven dat zij tot nu toe hebben geleid. Het gegeven dat er een 'onzichtbaar leed' plaatsvindt juist daar waar mensen het meest kwetsbaar zijn, valt buiten onze solidaire radar. Weinig mensen realiseren zich dat quarantaine in een azc betekent dat je in een kleine kamer met stapelbedden veertien dagen opgesloten moet zitten met elkaar en met kleine kinderen.

Deze humanitaire solidariteit vraagt om offers. Het vraagt juist om af te zien van berekening, van nut, van 'gemakkelijke herkenning'

Echte solidariteit betekent onvoorwaardelijk offers willen dragen

Maar solidariteit betekent toch juist dat ik deel met de ander *ongeacht* onze verschillen? Voor mij ligt de kern van die solidariteit juist in het onvoorwaardelijke karakter ervan. Ondanks dat we verschillen, ondanks dat onze wegen heel anders lopen, ben ik met jou samen. Daarmee doet solidariteit ook een moreel appèl op ons: niet uit berekening maar omdat de ander mij nodig heeft. Die solidariteit vraagt juist ook om de Ander - hoe verschillend ook van mij en mijn situatie - te herkennen als 'eigen', als onderdeel van een gedeelde menselijke conditie.

Deze humanitaire solidariteit vraagt om offers. Het vraagt juist om af te zien van berekening, van nut, van 'gemakkelijke herkenning'. Het onvoorwaardelijke karakter toont zich ook in het opschorten van de voorwaarden, zoals leefstijl, eigen bijdrage of schuld. In het betrachten van die onvoorwaardelijke solidariteit laten we zien wie tot de morele gemeenschap behoort en wie niet. Wie tot de morele gemeenschap behoort is dus niet voorwaarde tot solidariteit maar juist het resultaat van solidariteit.

Het 'gedoe' over wie een vaccin krijgt en wie niet - wie is het eerst aan de beurt? - gaat voorbij aan de vraag hoe solidair we eigenlijk zijn ten aanzien van de overige leden van onze morele gemeenschap. Hoe zit het met de 'arme landen' die die vaccins niet in miljoenen kunnen aanschaffen? Het antwoord: 'Ja, maar Nederland gaat voor' is niet gestoeld op morele overwegingen van solidariteit, hooguit op basis van redenen van nut en belang.

Humanitaire solidariteit is weliswaar onvoorwaardelijk, maar niet grenzeloos. Andere waarden zoals vrijheid, rechtvaardigheid, ja zelfs verantwoordelijkheid kunnen een rol spelen. In het morele spreken wegen wij waarden af. Dat kan niet anders en dat maakt ook de morele tragiek in ons samenleven soms uit.

Laten we daarom voorzichtig zijn met grote woorden. Rituelen en gevoel van saamhorigheid zijn niet voldoende om werkelijke solidariteit met elkaar te tonen. Echte solidariteit gaat ook gepaard met offers die we onvoorwaardelijk willen dragen voor elkaar. ■